

JEDAN MLETAČKI DOKUMENT O NELIPČIĆIMA

Bariša Krekić

Već odavna poznata je povijest obitelji Nelipčića i njena velika uloga u događajima koji su se odigrali u Dalmaciji, Hrvatskoj i Bosni, napose u XIII i XIV stoljeću.¹ Značenje Nelipčića u XIV st., prije svega samoga kneza Nelipca, dovoljno je istaknuto i u tome se svi moderni autori slažu. Isto tako, postoji saglasnost i u pogledu vremena Nelipčeve smrti — juna 1344.² Za njim je ostala njegova udovica i sin Ivan, koji će, kad odraste, preuzeti vođeu ulogu u rodu Nelipčića. Međutim, nesuglasice među historičarima nastaju kada treba utvrditi godinu Ivanove smrti.

Nemogućnost da se tačno odredi vrijeme smrti Ivana Nelipčevog uočio je već Vj. Klaić koji tu smrt stavlja »između god. 1376—1383... jer se potonje godine spominje već sin njegov Ivaniš«. Uz Ivaniša se sve do 1392. spominje i njegova majka, Margerita, a poslije toga Ivaniš djeluje sam i igra veliku ulogu u hrvatskoj historiji, sve do svoje smrti 1434.³ F. Šišić, međutim, na jednom mjestu stavlja Ivanovu smrt oko 1382,⁴ dok S. Gunjača smatra da je Ivan Nelipčev umro između 1. decembra 1377. i 6. oktobra 1379. i to na osnovu dva inače neobjavljena dokumenta koja je, svojevremeno, pronašao u splitskom kaptolu Lovre Katić. U prvom od njih spominje se četiri puta »comes Johannes de Cetina«, pa Gunjača drži da je to njegov posljednji spomen, dok se u drugom dokumentu, onom iz g. 1379, govori o »domina Margarita, relicta quondam comitis Johannis Nelipcich«.⁵

Ne dovodeći ni najmanje u sumnju tačnost čitanja i interpretacije ovih dokumenata od strane L. Katića i S. Gunjače mora se naglasiti da pitanje vremena smrti Ivana Nelipčevog može prevazići hronološke okvire svih navedenih mišljenja i postati još zamršenije, ako se pogledaju još neki dokumenti u kojima ima spomena o njemu. Jedan dokument koji smo nedavno

¹ V. o tome D. Gruber, *Nelipić, knez cetinski i kninski*, Zagreb 1886; Vj. Klaić, *Rodoslovlje knezova Nelipića od plemena Svačić*, *Vjesnik Hrv. arheol. društva*, N. S., sv. III, 1898, 1—18; S. Gunjača, *Cetinski knez Ivan I Nelipić*, Sarajevo 1937 (pretiskano iz kalendara »Napredak« za 1938).

² Gruber, n. dj. 60. Gunjača, n. dj. 7. G. Novak, *Povijest Splita I*, Split 1957, 153.

³ Klaić, n. dj., 9—10.

⁴ F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.*, *Starine JAZU XXXIX*, 1938, 171, nap. 7: »Jelena Nelipčeva, kći kneza Ivana Nelipića (+ o. 1382)«. Ovo se može odnositi samo na Ivana, jer se zna da je Jelena, žena vojvode Hrvoja, preživjela muža. Up. F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*, Zagreb 1902, 235. S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 247.

⁵ Gunjača, n. dj., 11—12.

pronašli u bogatom i neistraženom notarijalnom arhivu u Mlecima to će dovoljno jasno pokazati. Evo, prije svega, teksta tog dokumenta koji je napisan 21. novembra 1395:

»Johannes quondam alterius Johannis de Bononia, civis et habitator Spaleti, tamquam procurator et nomine egregii militis domini Johannis, comitis Cetene, nati quondam magnifici militis domini Nelipcii, olim comitis dicte Cetine, constitutus et habens ab eo plenam libertatem substituendi loco sui unum et plures procuratores et alia infrascripta faciendi, ut constat instrumento procuratorie scripto manu Jacobi filii quondam Ubertini domini Leonardi de Pugliensibus de Placentia, publici imperiali auctoritate notarii et nunc comunis civitatis Spaleti notarii jurati in MCCCLXXXV, indictione III, die octavo mensis maii, a notario infrascripto viso et lecto et

recomendato de mandato dominationis ad officium auditionis sententiarum 1395 die XVI junii, rogavit fieri comissariam subscripto Petro Bernardi Chiarini, civi et mercatori Florentie Venetiis habitanti in confinio S. Cassiani, specialiter ad petendum, exigendum et recipiendum ab officialibus Camere frumenti comunis Veneciarum ducatus CCCXII auri pro prode sive utilitate denariorum dicti domini Johannis, quos ibi habet, de anno presente et completo de mense decembre proxime futuro et ad faciendum securitatem etc. ad plenum ad predicta. Testes suprascripti ser Leo, ser Nicolaus et Bernardus notarii.«⁶

O autentičnosti ovog akta ne može biti nikakve sumnje. Marcus de Raffanellis (Marco Rafanelli), njegov sastavljač, bio je jedan od najuglednijih mletačkih notara u drugoj polovici XIV i na početku XV stoljeća. On je za sobom ostavio neobično bogatu i interesantnu dokumentarnu građu. Potvrdu autentičnosti, uostalom, možemo naći u imenu splitskog notara, kojega Raffanelli navodi, jer nam je taj notar poznat i s druge strane.⁷ Što je još važnije, i ličnost samog Nelipčićevog prokuratora, kojega spominje Raffanelli, takođe nam je poznata iz drugih dokumenata.⁸ Najposlije, postoji jedna mletačka odluka od 27. augusta 1394. koja vrlo lijepo objašnjava kako je došlo do Raffanellijevog akta. Evo te odluke:

»Cum alias 1343 quidam comes Nelipcius dominus Citine partium Sclavonie vigore cuiusdam pacis tractate et firmate inter nos et eum depositum fecerit ad cameram frumenti libras XX millium, de quibus debebat habere prode suum ad rationem quinque pro centenario, uti continetur in quaternis dicte camere, et de illis habuerit multis annis prode, sed propter guerras et alias novitates a multis annis circa nullus com-

paruerit ad petendum nec prode nec capitale; nunc autem compareat quidam nobilis, qui petit depositum predictum et prode suum, probare se offerens, qualiter ad ipsum spectat pecunia suprascripta; vadit pars, cum sit secundum honorem nostri communis uniuersique iustitiam ministrare, quod committatur officialibus nostris frumenti, quod videntibus illis et habentibus sufficientes probationes et claritatem secundum consu-

⁶ Archivio di Stato di Venezia, Cancelleria inferiore — Notaia, Marco Raffanelli, b. 169, prot. 1392—1395.

⁷ Mályusz Elemér, Zsigmondkori Oklevéltár I (1387—1399), Budapest 1951, dok. br. 4577, str. 506: 30 decembra 1396. spominje se »Jacobus filius Ubertini de Pugliensibus de Placentia«.

⁸ Isto: »presentibus Johanne de Spaletto, filio quondam alterius Johannis de Blancis de Bononia« i dr.

etudinem sui officii, quod ad ipsum cedulas suas tam de capitali quam de nobilem spectare debeat pecunia suprascripta et prode inde secutum per successionem vel aliter, faciant ei fieri prode, quod habere debebit, ita quod cum integritate habeat, quod sibi spectabit».⁹

Jasno je, dakle, da je jedan predstavnik Ivana Nelipčića došao u Mletke već 1394. i tražio novac. Međutim, iz Raffanellijevog akta vidi se da taj predstavnik nije podigao i kapital i kamate, kako bi iz mletačke odluke moglo izgledati, nego samo kamate, ukoliko je i za to imao dovoljna ovlaštenja. »Johannes quondam alterius Johannis de Bononia« došao je 1395. u Mletke s istim ciljem, a možda je on bio poslan i 1394, samo što mletačka odluka nije sačuvala ime Nelipčićevog izaslanika.

Ono što je za nas od posebnog interesa to je Raffanellijeva formulacija po kojoj je »Johannes de Bononia« zastupnik »egregii militis domini Johannis, comitis Cetene, nati quondam magnifici militis domini Nelipcii, olim comitis dictae Cetine«. S obzirom na datum akta, 1395, mora se, naravno, pomisliti na Ivaniša Ivanova Nelipčića. Međutim, Raffanelli je suviše jasan u svom ukazivanju da se radi o Ivanu Nelipčevu. Pitanje je, može li se pretpostaviti da se Raffanelli zabunio i pogriješio. Njegova je bilješka vrlo detaljna, a osim toga on je, kao podlogu za ovaj svoj tekst, sigurno imao pred sobom punomoć koju je pisao splitski notar Jacobus de Pugliensibus, koji je morao znati pravo stanje stvari.

Smije li se, dakle, povjerovati da je Ivan Nelipčev ipak bio još uvijek živ u 1395. godini? Po njegovim godinama života to bi, nesumnjivo, bilo moguće,¹⁰ ali treba pogledati da li nam ostali izvorni podaci dopuštaju takav zaključak. Osim već spomenutih neobjavljenih dokumenata na koje se Gunjača poziva, raspoložemo i nizom objavljenih akata, u kojima se spominju i Ivan Nelipčev i Ivaniš Ivanov Nelipčić od sedamdesetih do devedesetih godina XIV stoljeća. Od interesa je da vidimo kako su ti spomeni formulirani. Evo nekoliko takvih podataka:

1. 5. jula 1337. U jednoj naredbi kraljice Elizabete, upućenoj banu Nikoii »de Zech«, spominju se neki posjedi koje silom drži »comes Iwanus, filius Nelepty de Setyn«.¹¹

⁹ S. Ljubić, Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike IV, Zagreb 1874, 335. Mályusz, n. dj. I, br. 3604, str. 394.

¹⁰ Ne treba zaboraviti da je Ivan 1344, kada mu je umro otac, bio još maloljetan. Usp. Gruber, n. dj., 60. Klaić, n. dj., 7. Novak, n. dj., 153. F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962, 209.

¹¹ T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae XV, Zagreb 1934, 296—297. 12. jula o istoj stvari izdao je jedan akt i Ludovik I koji Nelipčića naziva »comes Iwan«. Isto, 297—298. — »Conte Giovanni qn. Nelipcio di Cetina«, »conte Giovanni Nelipcio di Cetina«, spominje se i u dva dokumenta iz 1376. iz arhiva obitelji Frankopana. R. Lopašić, Spomenici tržaćkih Frankopana, Starine JAZU XXV, 1892, 320—321.

2. 22. decembra (?) 1381. Kraljica Elizabeta, u jednom svom pismu ninskom kaptolu, spominje, između ostalog, Vlahe »Johannis, filii quondam Iuan, filii Nelipcy«. ¹²
3. 1383. Ista kraljica, u pismu Emeriku Bubeku, hrvatskom i dalmatinskom banu, govori opet o Vlasima »Joannis filii Ivan Nyelpecy de Zetina«. ¹³
4. 1387. Kralj Žigmund u jednoj svojoj darovnici spominje »filij condam Magistri Iwan, filij Nelepty, in partibus Regni Croatiae... residentiam habentes«. ¹⁴
5. 3. septembra 1390. Margareta i Ivan »comitissa ac comes Cetine«, primljeni su u zadarsko plemstvo. ¹⁵
6. 1392. Ban Vuk i podban Ivan Mišljenović primljeni su u građanstvo Zadra »praesente comite Nelipitio quondam comitis Constantini et Michaele (Doycich) familiari domini comitis Yvani et comitis Ioannis de Nelipitio et aliis«. ¹⁶
7. 30. decembra 1396. »nobilis vir Georgius Dragancich de Sibinico, servitor magnifici regii militis domini Johannis nati famose memorie comitis Iuanis Nelypcii, Cetine comitis«, predao je splitskom biskupu pismo ostrogonskog biskupa i tražio da splitski biskup načini sebi prijepis, a njemu vrati original, što je ovaj odbio. ¹⁷
8. 18. aprila 1397. »magnificus vir comes Johannes filius quondam comitis Johannis Nelipcii de Zetina« obvezuje se pred kraljem Žigmundom platiti splitskom biskupu zaostatke desetine za Cetinu i druge svoje oblasti. ¹⁸

Kao što se iz tih nekoliko podataka može vidjeti, nema naročite dosljednosti ni jasnoće u preciziranju da li je Ivan Nelipčev već mrtav ili je još živ u vrijeme pisanja dotičnih akata. U navedenom dokumentu br. 1, očigledno je da je još živ, iz br. 2 proizlazi da je već umro, ali se iz br. 3 to jasno ne vidi. Opet, u aktu br. 4 izričito je rečeno da je Ivan Nelipčev mrtav, u br. 5 to se može podrazumijevati, a iz br. 6 ne može se izvući nikakav određen zaključak. Najposlije, u podacima br. 7 i 8 vrlo jasno je rečeno da je Ivan Nelipčev već mrtav.

Da li se zbog ovih nepreciznosti u formulacijama smije pretpostaviti da je Ivan Nelipčev ipak poživio mnogo dulje nego što se dosada držalo, pa čak i da je bio živ još u vrijeme nastanka Raffanellijevog akta 1395? Mislimo da

¹² G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. X, sv. I, Budim 1834, 51.

¹³ Fejér, n. dj., t. X, sv. III, Budim 1838, 3.

¹⁴ Fejér, n. dj., t. X, sv. I, 327—328. Mályusz, n. dj. I, br. 111, str. 12.

¹⁵ Mályusz, isto, br. 1650, str. 185—186. Kod Lopašića, n. dj. 321, kada je riječ o tom dokumentu formulacija glasi: »Margherita vedova insieme col figlio Giovanni qn. Giovanni Nelipcio, conti di Cetina«.

¹⁶ F. Šišić, *Memoriale Pauli de Paulo patritii iadrensis, 1371—1408*, VZA VI, 1904, 16. Usp. i Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 86.

¹⁷ Mályusz, n. dj. I, br. 4577, str. 506.

¹⁸ Isto, br. 4719, str. 521. Lopašić, n. dj., 321.

takva pretpostavka ne bi bila na svom mjestu. Nedosljednost pisarskih formulacija ne može biti dovoljan argument za takvo zaključivanje,¹⁹ tim prije što postoje izričite indikacije u nekim od navedenih dokumenata da je Ivan Nelipčev bio mrtav već 1381. Prema tome, mora se ostati pri ranijem mišljenju o vremenu njegove smrti, pri čemu navedeni hronološki okviri S. Gunjače izgledaju najuvjerljiviji.

Kako, onda, treba gledati na novi mletački akt koji smo ovdje objavili? O njegovoj autentičnosti — već smo naglasili — ne može biti nikakve sumnje. Jedino moguće tumačenje ostaje, čini nam se, nedosljednost i nepažnja pisara u formulaciji imena i stvarnog stanja kod pojedinih članova obitelji Nelipčića u datom momentu, što smo vidjeli i kod brojnih drugih akata iz raznih izvora koje smo naprijed citirali. Istina, zbog velike detaljnosti Raffanellijeve formulacije takva interpretacija izgleda ovdje, nesumnjivo, teža nego u drugim spomenutim slučajevima, ali mislimo da je ipak jedina prihvatljiva. Pogreška kod Raffanellija bi se, možda, mogla donekle protumačiti i time što je on znao da depozit novca potječe od Nelipca, pa je to dovelo do zabune prilikom pisanja dokumenta.

Međutim, kada se složimo da se u Raffanellijevom dokumentu radi o Ivanišu Ivanovom Nelipčiču, ostaje još jedna vrlo interesantna činjenica koju vrijedi napomenuti: pokazuje se, naime, da je Ivaniš, docniji ogorčeni neprijatelj Mletaka,²⁰ u ranijem periodu svoje karijere održavao žive poslovne kontakte s Mlecima i imao krupne interese u tom gradu, koji su poticali još od Nelipčevih investicija u 1343. godini.²¹

R é s u m é

L'année de la mort d'Ivan, fils de Nelipac Nelipčić, membre d'une des plus prominentes familles de la noblesse croate en Dalmatie aux XIIIe et XIVe siècles, avait été fixée d'une façon différente par plusieurs historiens croates. Tandis que Vj. Klaić croyait que cette mort était survenue entre 1376 et 1383, F. Šišić pensait qu'elle avait eu lieu en 1382. S. Gunjača, sur la base de certains documents inédits des archives ecclésiastiques de Split, encadrait la mort d'Ivan entre le 1er décembre 1377 et le 6 octobre 1379.

¹⁹ Ako bi se smjelo zaključivati samo na osnovu pisarskih formulacija, moglo bi se pomisliti da je Ivan Nelipčev bio živ možda i do 1402, jer se — u dokumentima koje je Šišić objavio — tek 17. maja 1403. kaže izričito: »Johannes filius quondam comitis Iohannis Neleptii«. Šišić, *Nekoliko ispravaka*, 201.

²⁰ V. G. Novak, n. dj., 246, 250. Šišić, *Pregled* 224. Ćirković, n. dj., 254—255, 257.

²¹ I drugi ugledni feudarci raznih zemalja investirali su novac u mletačku »Camera frumenti«. O tome svjedoči, na primjer, podatak kod Raffanellija od 2. aprila 1389: »Magnificus et potens dominus Franciscus de Gonzaga, Mantue dominus etc., rogavit fieri commissariam ser Johanni de Tabeziis de Mantua, habitatori Veneciarum, specialiter ad petendum et exigendum ab officialibus camere frumenti prode suorum denariorum de annis duobus completis de mense januaria proxime preterito, quod est ducatorum MIIII et de mense maii proximi ducatorum CVI et etiam prode suorum imprestitorum de mense marcio proxime preterito.« Archivio di Stato di Venezia, Cancelleria inferiore — Notaia, Marco Raffanelli, b. 186, prot. 1388—1389, f. 63.

Un document inédit des archives notariales de Venise que l'auteur publie dans cet article peut faire penser qu'Ivan Nelipčić était vivant encore en 1395. Etant donné que ce document est absolument authentique — ce que l'auteur prouve de plusieurs façons — le problème se pose de savoir est-il possible que Ivan Nelipčić était effectivement vivant en 1395? Pour résoudre cette question l'auteur fait appel à plusieurs autres documents des années 1370 à 1400, de provenance variée. Il arrive à la conclusion qu'Ivan Nelipčić, fils de Nelipac, était sans doute mort vers 1378—1379 et que les mentions d'un Ivan Nelipčić, qu'on trouve dans les documents postérieurs à cette époque, peuvent se rapporter seulement à Ivan, fils d'Ivan, donc petit-fils de Nelipac, qui était un personnage très important vers la fin du XIVe et au commencement du XVe siècle. La forme déconcertante du nom de Nelipčić dans le document vénitien de 1395 est le résultat de l'inadvertance et de l'imprécision du notaire, ce qui se passait assez souvent dans les documents, comme l'auteur le démontre par plusieurs autres cas semblables.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XIX—XX

1966—67

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje dovršeno 18. XII 1968.